

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК 37.015.3:378.147:7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15611404>

Артпедагогіка як засіб гуманізації освітнього простору в закладах вищої освіти

Котова Ліна Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та педагогіки мистецтва, факультет соціально-педагогічної та мистецької освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4087-4496>

Прийнято: 22.05.2025 | Опубліковано: 06.06.2025

***Анотація.** Сьогоднішні трансформації в системі вищої освіти України зумовлюють необхідність забезпечення якісного освітнього рівня, розвитку креативного потенціалу, самостійності, професійного світогляду та здатності до оперативного ухвалення рішень. Одним із ключових завдань сучасної психолого-педагогічної науки залишається розроблення ефективних підходів до гуманізації освітнього середовища. Особливу роль відіграють інноваційні мистецько-педагогічні підходи, зокрема артпедагогіка, яка активно інтегрується в освітній простір. **Мета** статті – дослідити методи впливу артпедагогіки на створення гуманізованого освітнього середовища в закладах вищої освіти. **Методи.** Методологічною основою роботи стали положення гуманістичної педагогіки, теорії артпедагогіки, психології творчості та естетичного виховання. Використано низку емпіричних та*

теоретичних методів: контент-аналіз наукових джерел, порівняльно-історичний метод, спостереження за освітніми артпрактиками, моделювання педагогічних ситуацій із мистецькими компонентами.

Результати. Дослідження показало, що впровадження артпедагогіки сприяє розвитку емоційного інтелекту, емпатії, критичного мислення, навичок командної взаємодії, створює атмосферу творчої свободи та поваги в освітньому середовищі. Виявлено ефективність інтеграції різних видів мистецтва (візуальне мистецтво, музика, театр, літературна творчість) у лекційні, семінарські заняття та позанавчальні формати, що дає змогу будувати відкритий, психологічно комфортний і толерантний освітній простір. **Висновки.** Артпедагогіка є дієвим засобом трансформації освітнього простору закладів вищої освіти у векторі гуманізації, розвитку особистості студента як повноцінного суб'єкта освітньої взаємодії. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є розроблення інструментарію оцінювання ефективності артпрактик у системі вищої освіти, а також створення методичних моделей міждисциплінарної інтеграції артпедагогіки з іншими освітніми технологіями.

Ключові слова: гуманізація освіти, мистецькі практики, освітній простір, особистісно зорієнтоване навчання, емоційний інтелект, креативність, міжособистісна комунікація, педагогічна взаємодія, мистецтво в освіті.

Art pedagogy as a means of humanizing the educational environment in a higher education institution

Lina Kotova,

Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Department of Education and Art Pedagogy, Faculty of Social-Pedagogical and Artistic Education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-4087-4496>

Abstract. Modern transformations in Ukraine's higher education system necessitate the provision of a high-quality educational standard, developing creative potential, independence, professional worldview, and the ability to make prompt decisions. One of the key tasks of contemporary psychological and pedagogical science remains the development of practical approaches to humanizing the educational environment. In this regard, innovative artistic and pedagogical approaches, particularly art pedagogy, play a significant role and are actively integrated into the educational space. **Purpose.** The goal is to investigate the methods influencing art pedagogy in creating a humanized educational environment in higher education institutions. **Methods.** The methodological basis of the research includes the principles of humanistic pedagogy, the theory of art pedagogy, the psychology of creativity, and aesthetic education. A set of empirical and theoretical methods was employed: content analysis of scientific sources, comparative-historical method, observation of educational art practices, and modeling of pedagogical situations with the inclusion of artistic components. **Results.** The study revealed that implementing art pedagogy contributes to developing emotional intelligence, empathy, critical thinking, and teamwork skills and fosters an atmosphere of creative freedom and mutual respect in the educational environment.

*The effectiveness of integrating various art forms (visual arts, music, theater, literary creativity) into lectures, seminars, and extracurricular formats was demonstrated. This integration creates an open, psychologically comfortable, and tolerant educational space. **Conclusions.** Art pedagogy proves to be an effective means of transforming the educational environment of higher education institutions toward humanization and personal development of students as full participants in the educational process. Promising directions for further research include the development of tools for evaluating the effectiveness of art practices in higher education and the creation of methodological models for the interdisciplinary integration of art pedagogy with other educational technologies.*

Keywords: *humanization of education, artistic practices, educational environment, learner-centered education, emotional intelligence, creativity, interpersonal communication, pedagogical interaction, art in education.*

Постановка проблеми. Гуманізація освіти вимагає впровадження таких підходів, які б забезпечували не лише академічну успішність, а й розвиток емоційного інтелекту, естетичних переживань, емпатії та морально-ціннісних орієнтирів у студентів. Сучасні здобувачі освіти потребують нових форм навчання, що апелюють до їхньої індивідуальності, внутрішнього світу та потреб у самопізнанні. Артпедагогіка, як педагогічна система, що базується на використанні мистецтва як засобу впливу на особистість, відкриває широкі можливості для розв'язання означених проблем.

Попри наявні окремі дослідження з артпедагогіки, питання її системного введення у вищій школі, оцінювання ефективності, інтеграції з міждисциплінарними освітніми практиками залишаються недостатньо розробленими. Водночас досвід засвідчує потребу в побудові гуманізованого навчального середовища, у якому мистецтво є не лише формою подання

інформації, а й способом створення змістовних емоційно-ціннісних зв'язків між учасниками освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років науковці приділяють дедалі більше уваги впровадженню артпедагогіки й арттерапії в освітній процес, особливо у зв'язку з потребою розвитку творчого потенціалу, емоційного добробуту та адаптації до сучасних викликів, зокрема війни та соціальної нестабільності.

Так, Л. М. Котова [1] у своїй статті розглядає артпедагогіку як дієвий засіб творчої самореалізації студентів-інструменталістів, доводячи, що застосування артпідходів сприяє формуванню індивідуальної креативності та підвищенню мотивації до навчання. Т. В. Паньок і В. І. Луговська [2] наголошують на ключовій ролі артпедагогіки в професійній підготовці викладачів образотворчого мистецтва, підкреслюючи, що інтеграція творчих методик поліпшує якість педагогічної освіти.

У дослідженні О. Романовської [3] детально проаналізовано вплив арттерапевтичних засобів на емоційний стан студентів. Зокрема, авторка встановила, що використання арттерапії знижує рівень тривожності та розвиває позитивну самооцінку. Ю. Панасенко [4] характеризує артпедагогіку як важливу категорію психолого-педагогічної науки, роблячи акцент на теоретичних засадах, які обґрунтовують дієвість артметодів у виробленні емоційної стабільності та креативності.

У монографії З. П. Ткемаладзе та О. І. Золотарьової [5] наголошено на трансформаційному потенціалі артметодів у сучасній освіті, підкреслено, що їхнє впровадження сприяє не лише розвитку творчих здібностей, але й формуванню ціннісних орієнтацій та соціальної адаптації учнів. А. О. Ручка [6] дійшов висновку, що використання новітніх арттехнологій дає змогу

підвищити ефективність навчального процесу та стимулює креативне мислення.

Н. В. Мараховська [7] у статті, присвяченій інтеграції технології Artful Thinking у навчальний процес, доводить, що ця методика покращує аналітичне мислення та творчі здібності учнів. В. В. Пишинська [8] аналізує вплив артпідходів на емоційний добробут здобувачів освіти і вказує, що їх регулярне застосування сприяє зниженню стресу та формує позитивну мотивацію до навчання.

Т. Яковишина [9] підсумовує, що професійна готовність педагогів є ключовою для ефективного використання артметодів у навчальному процесі. О. К. Євменова [10] у своєму дослідженні демонструє, що арттерапія – це дієвий інструмент подолання емоційного вигорання серед студентів, що особливо актуально в умовах воєнного стану. Л. Шкіль [11] підтверджує важливість арттерапії для розвитку креативності в майбутніх фахівців, роблячи висновок про підвищення їхньої здатності до творчого розв'язання професійних завдань.

У праці Т. В. Марєєвої, Н. П. Мінько й Н. Ю. Діомідової [12] акцентовано увагу на практичних засадах застосування арттерапії та артпедагогіки в інклюзивному навчанні, підкреслено, що ці методи сприяють кращій соціальній адаптації та розвитку комунікативних навичок в осіб з особливими освітніми потребами.

О. Касумова та С. Жданова вивчили проблему використання артпедагогіки під час воєнного стану. Автори вказують на її практичну ефективність у закладах освіти Харківщини, хоча визнають, що це ще досить новий напрям, який потребує подальших досліджень [13].

Л. Філатова та І. Радченя проаналізували методи підготовки майбутніх учителів початкових класів із застосуванням арттерапії. Вони акцентують на

тому, що інтеграція арттехнологій у педагогічну підготовку допомагає розвивати творчий потенціал здобувачів освіти, сприяє емоційному добробуту та виробленню комунікативних навичок. Автори також відзначають позитивний вплив артпідходів на мотивацію навчання [14].

Монографія Л. Є. Єрєміної, Л. С. Журавльової та В. А. Волкової [15] висвітлює ідеї артпедагогічного супроводу в підготовці педагогів і соціальних працівників, що підвищує професійну компетентність та допомагає розвивати емпатію в майбутніх фахівців.

Е. К. Куцин [16] зосереджується на формуванні арттерапевтичної компетентності вчителів музичного мистецтва, підкреслюючи, що її розвиток є необхідним для впровадження арттерапії в музичну освіту та поліпшення якості педагогічної діяльності.

Отже, огляд фахових джерел свідчить про створення нового педагогічного дискурсу, у якому артпедагогіка є ефективним інструментом розвитку особистісного, емоційного й професійного потенціалу майбутніх фахівців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри зростаючий інтерес учителів та викладачів до засобів артпедагогіки, залишається низка малодосліджених аспектів. Зокрема, недостатньо розкрито вплив артпрактик на розвиток емоційного інтелекту, емпатії та ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. Вимагає подальшого аналізу інтеграція артметодів у немистецькі дисципліни, а також їх роль у формуванні безпечного, психологічно комфортного середовища в умовах соціальних викликів. Також важливим є питання підготовки викладачів до впровадження методів артпедагогіки, чим і зумовлено актуальність дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення потенціалу артпедагогіки як інструменту гуманізації освітнього

простору в закладах вищої освіти (ЗВО), а також обґрунтування педагогічних умов та методичних підходів, що забезпечують ефективну реалізацію артпедагогічних практик у контексті формування гуманістичних цінностей, емоційної культури та творчої самореалізації здобувачів освіти.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

- проаналізувати наукові підходи до встановлення сутності артпедагогіки та її гуманістичного потенціалу в освітньому процесі;
- виявити основні педагогічні умови, що сприяють ефективному впровадженню артпрактик у вищу освіту;
- обґрунтувати практичні шляхи гуманізації освітнього простору за допомогою засобів артпедагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті трансформаційних процесів у системі вищої освіти дедалі більшої актуальності набуває пошук ефективних, інтегративних та гуманістично орієнтованих педагогічних технологій, що забезпечують не лише оптимізацію й інтенсифікацію навчання, а й створюють умови для всебічного розвитку особистості. Однією з таких інноваційних практик є артпедагогіка, ґрунтована на цілісному підході до освітнього процесу, що передбачає гармонійне поєднання раціонально структурованого змісту з організаційно-арттехнологічними формами, які сприяють активізації пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів, підвищенню їх мотивації та рефлексивності. Вона не лише розробляє теоретичні засади художнього розвитку особистості, а й створює засоби реалізації потенціалу мистецтва у сфері освіти, інтегруючи інтелектуальне, емоційне та духовне начала. Викладач при цьому є гуманістично орієнтованим фасилітатором, адже, використовуючи артпедагогіку, спирається на рівновагу між науковими досягненнями, мистецьким досвідом та особистісним внутрішнім світом

здобувача освіти. Водночас охоплюється рефлексія, діяльність, тілесність і духовність, даючи змогу переосмислити підходи до формування творчої, культурної особистості, що здатна до саморозвитку в умовах глобальних викликів. Як зазначає О. Романовська, артпедагогіка спрямована на перехід від традиційного навчання до самонавчання, від виховання – до самовиховання, від розвитку – до саморозвитку [3, с. 40]. Отже, артпедагогіка є моделлю особистісно орієнтованої освіти, що активізує внутрішній потенціал студента через мистецьке самовираження.

Сутність артпедагогіки в закладі вищої освіти полягає в міждисциплінарному застосуванні різноманітних мистецьких засобів, таких як живопис, музика, театральне та декоративно-прикладне мистецтво, танець, графіка, а також цифрових медіа у навчальному процесі, незалежно від спеціалізації дисципліни. У цьому контексті педагоги є не лише трансляторами знань, а і рівноправними учасниками культурно-освітньої взаємодії. Це дає змогу ефективно працювати з різними категоріями здобувачів освіти – від академічно успішних до тих, хто потребує індивідуалізованого підходу.

Функціональний потенціал артпедагогічних технологій виявляється у здатності забезпечувати інтегрований результат освітнього процесу з високим рівнем залученості здобувачів. Їхні ключові характеристики відображено в таблиці 1.

У межах сучасного освітнього дискурсу засоби артпедагогіки характеризуються надзвичайною різноманітністю та гнучкістю. Їх кількість і форми постійно зростають, що зумовлено прагненням до постійного оновлення й адаптації педагогічного процесу до викликів сьогодення. Артпедагогіка надає як теоретичне підґрунтя, так і практичні інструменти для розвитку творчого потенціалу студентів через використання широкого спектра

мистецьких практик. Основні її засоби охоплюють: інтеграцію різноманітних видів мистецтва, практичні заняття та майстер-класи, інноваційні технології, індивідуальний підхід, педагогічну атмосферу, міждисциплінарність [1, с. 6].

Різнноманіття організаційних форм артпедагогічної діяльності у ЗВО наочно демонструє її здатність ефективно розв'язувати багато навчально-виховних завдань – від емоційного збагачення до вироблення професійної креативності (табл. 2).

Таблиця 1

Функції та завдання артпедагогіки для гуманізації освітнього процесу у ЗВО

Функція артпедагогіки	Сутність функції	Відповідні завдання для ЗВО
Культурологічна	Створює зв'язок особистості з культурою і цінностями, впливає на світогляд	Ознайомлення з національною і світовою культурою; розвиток естетичного сприйняття; формування ціннісного ставлення до мистецтва
Освітня	Забезпечує засвоєння знань через мистецтво, розвиває мислення і творчість	Розвиток аналітичного та образного мислення; формування художньо-естетичних компетентностей; інтеграція мистецтва в навчання
Виховна	Формує моральні орієнтири, рефлексію та комунікацію	Виховання гуманістичних цінностей; розвиток емпатії, рефлексії; формування толерантності
Корекційна	Знижує внутрішню напругу, сприяє саморегуляції емоцій	Психоемоційне розвантаження; розвиток навичок саморегуляції та подолання стресу; підвищення емоційного комфорту
Творчо-стимулююча	Активує творчу діяльність і самовираження	Розвиток креативності й уяви; мотивація до творчості; заохочення участі у творчих проєктах

Психолого-професійна	Враховує психологічні особливості й професійні вимоги	Підготовка до емоційної взаємодії; формування невербальної комунікації; розвиток емоційної регуляції
Адаптаційна	Сприяє соціалізації та навчанню моральної поведінки	Полегшення адаптації першокурсників; розвиток навичок міжособистісної взаємодії; підготовка до життя в суспільстві

Джерело: власна розробка автора на основі [2, с. 26].

Таблиця 2

Форми організації артпедагогічних технологій у гуманізації освітнього процесу

Форма	Характеристика
Драматизація й театралізація	Театралізовані форми роблять навчання емоційно насиченим, розвивають емпатію, критичне мислення, комунікацію та формують гуманістично орієнтовану особистість студента
Фоторефреймінг	Інноваційна технологія, що об'єднує фотографію та психотерапію, сприяє гуманізації освіти через самопізнання, рефлексію, розвиток емпатії та нове бачення ситуацій для становлення соціально зрілої особистості
Технології з елементами хореографії	Інтерактивні рухові практики (рух, пластика, танець) допомагають усвідомити внутрішні стани, розвивають емоційний інтелект, тілесну рефлексію та самовираження, підтримуючи психологічний добробут студентів і сприяючи гуманному діалогу в навчанні
Дидактичні казки	Казкові сюжети, як дидактичний інструмент, передають моральні й етичні цінності, моделюють життєві ситуації, покращують запам'ятовування, активізують уяву, критичне мислення та емпатію, забезпечуючи гуманістичний розвиток особистості

Джерело: авторська розробка

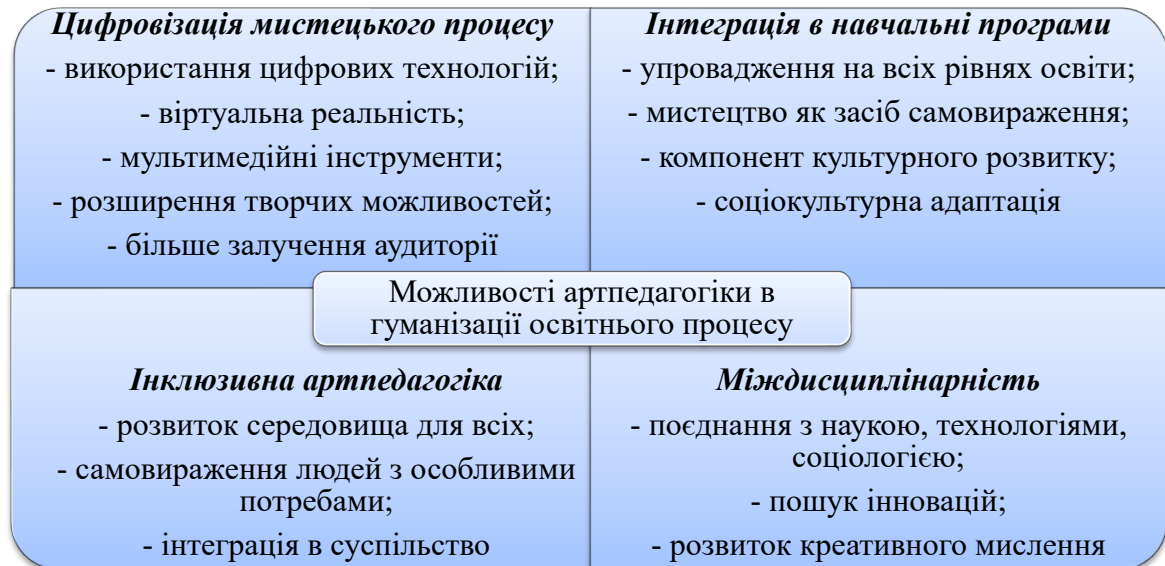
Отже, артпедагогіка постає як інтегративна галузь педагогічного знання, що поєднує досягнення мистецтва, психології, психотерапії та педагогіки з метою гармонійного розвитку особистості здобувача освіти. Вона орієнтована на виховну, естетичну та розвивальну функції мистецтва, передусім образотворчого, як одного з головних засобів педагогічного впливу.

На практичному рівні артпедагогіка охоплює широкий спектр методів, зокрема творче малювання, драма- та музикотерапію, ігрові та рольові техніки, медитативні практики, колективні проєкти та майстер-класи, що спрямовані на активізацію творчого потенціалу особистості, процеси самопізнання, соціальну інтеграцію, внутрішню гармонізацію та особистісне зростання. Включення в освітній процес різних видів мистецтва, таких як музика, театр, танець, література, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, дає змогу не лише розвивати креативність, а й створювати емоційно-ціннісну сферу, що є основою гуманістичного підходу до освіти. Артпрактики також є ефективним інструментом у профілактиці соціальної дезадаптації студентської молоді, зміцненні їхньої психологічної стійкості та формуванні позитивної самооцінки.

Аналіз змісту навчальних програм підготовки магістрів педагогічного профілю свідчить про зростаючу вагу гуманітарного складника, зокрема психолого-педагогічного. Це проявляється у введенні нових дисциплін, таких як «Арттерапія в освіті», «Психологія стресостійкості», «Методи психолого-педагогічної підтримки здобувачів освіти в умовах воєнного стану», а також у посиленні практичної підготовки через тренінги і майстер-класи з розвитку емоційного інтелекту та педагогічної комунікації. Хоча артпедагогіка в Україні лише розвивається, уже можливо окреслити її перспективи в контексті гуманізації освіти (рис. 1).

Рисунок 1

Потенціал артпедагогіки у формуванні гуманістичних засад в освіті

Джерело: авторська розробка

Слід наголосити, що розвиток артпедагогіки є динамічним і безперервним процесом, який вимагає органічного поєднання перевірених часом педагогічних методів із сучасними інноваційними підходами. На рисунку 1 представлені основні перспективи артпедагогіки в гуманізації освітнього процесу, які охоплюють як традиційні, так і новітні аспекти цієї галузі. Зокрема, можна виділити такі ключові напрями: інтеграція мистецтва в різні предметні галузі, міждисциплінарність, інклюзивна артпедагогіка, а також використання цифрових технологій і мультимедійних ресурсів для розширення освітнього простору.

Постійне вдосконалення практичних інструментів, пошук нових форм взаємодії в освітньому процесі та впровадження цифрових рішень відкривають нові можливості для самореалізації здобувачів освіти, допомагають виявленню їхнього творчого потенціалу та забезпечують доступність артпедагогічного впливу для широкої аудиторії [4, с.76]. Отже,

артпедагогіка не лише розвиває особистісні якості учнів, а і є каталізатором гуманізації освіти, сприяючи формуванню соціально відповідальної, емпатійної та творчо мислячої особистості.

Отже, артпедагогіка – це специфічна сфера освітньої діяльності, яка базується на синтезі теоретичних знань і практичних умінь із галузей мистецтвознавства, психології, психотерапії та педагогіки. Її місія полягає в сприянні цілісному розвитку особистості як у художньо-естетичному, так і в емоційно-ціннісному та соціокультурному вимірах. Артпедагогіка не лише виконує функцію передачі знань, а й супроводжує процеси виховання та самопізнання через залучення особистості в художньо-творчу діяльність.

Висновки. Дослідження підтвердило значний потенціал артпедагогіки як засобу гуманізації освітнього простору у ЗВО. Теоретичний аналіз засвідчив її роль у формуванні гуманістичних цінностей, розвитку емоційної культури та творчої самореалізації студентів. Попри зростання інтересу до артметодів, їх використання у ЗВО залишається несистемним і потребує методичної підтримки.

Визначено педагогічні умови ефективного впровадження артпрактик: емоційно безпечне середовище, підтримка індивідуального самовираження та міждисциплінарна інтеграція. Запропоновано практичні шляхи реалізації артпедагогіки через участь студентів у мистецьких проєктах і креативних взаємодіях.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення індикаторів оцінювання впливу артпрактик і адаптацію артпедагогіки до цифрового освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Котова Л. М. Артпедагогіка як засіб розвитку творчої самореалізації студентів-інструменталістів. *Академічні візії*. 2025. № 40. 13 с. URL:

<https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1678/1556> (дата звернення: 08.04.2025).

2. Паньок Т. В. Арт-педагогіка та її значення в підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва. *Місце України у розвитку світової науки*: зб. наук. матеріалів СХІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Черкаси, 14 листопада 2022 р.). Черкаси. 2022. С. 24-30. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/656722dc-61f7-429e-8a2a-e775b05e55e7/content> (дата звернення: 08.04.2025).

3. Романовська О. Використання арттерапевтичних засобів у підготовці майбутніх фахівців. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2023. № 1. С. 34-52. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/e127b31f-cced-436a-9d0d-cb33b347f446/content> (дата звернення: 08.04.2025).

4. Панасенко Ю. Арт-педагогіка як категорія в психолого-педагогічній літературі. *Вісник Сковородинівської академії молодих учених*. 2024. С. 96–102. URL: <https://surl.lu/devnpd> (дата звернення: 08.04.2025).

5. Ткемаладзе З. П., Золотарьова О. І. Арт-педагогіка в структурі сучасної освіти. Актуальні проблеми сучасної педагогіки: колективна монографія. Рига: Baltija Publishing, 2022. С. 88-92. URL: www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/198/5588/11717-1?inline=1 (дата звернення: 08.04.2025).

6. Ручка А. О. Артпедагогіка як інноваційна складова новітнього педагогічного процесу. *Місто. Культура. Цивілізація: виклики сучасності*: матеріали міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф. (м. Харків, квітень 2021 р.). Харків. 2021. С. 269-273. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2021/_kviten_2021_.pdf#page=269 (дата звернення: 08.04.2025).

7. Мараховська Н. В. Інтеграція арт-педагогіки в процес викладання навчальних дисциплін: технологія artful thinking. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–19 грудня 2022 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 638-641. URL: <https://surl.lu/pireyu> (дата звернення: 08.04.2025).

8. Пишинська В. В. Вплив арттехнологій на емоційне благополуччя здобувачів базової середньої освіти. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2025. № 2. С. 138–143. URL: <https://surli.cc/tqmrej> (дата звернення: 08.04.2025).

9. Яковишина Т. Педагогічні умови застосування арт-терапії у підготовці вчителів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 28. С. 276-283. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/28_2020/part_4/28-4_2020.pdf#page=276 (дата звернення: 08.04.2025).

10. Євменова О. К. Корекція емоційного вигорання студентів засобами арт-терапії. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану*: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 травня 2022 р.). Київ. 2022. С. 52-55. URL: <https://surl.li/nnzwmo> (дата звернення: 08.04.2025)

11. Шкіль Л. Аналіз ефективності застосування засобів арт-терапії для покращення розвитку креативності у майбутніх фахівців. *Освіта і наука*. 2021. № 1. URL: <https://e-journals.udu.edu.ua/index.php/on/article/view/589/505> (дата звернення: 08.04.2025).

12. Марєєва Т. В., Мінько Н. П., Діомідова Н. Ю. Практичні засади застосування арттерапії та артпедагогіки як методів інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 39. С. 143-146. URL: www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/39/30.pdf (дата звернення: 08.04.2025).

13. Касумова О., Жданова С. Використання елементів артпедагогіки в умовах воєнного стану під час організації освітнього процесу в закладах освіти Харківщини. *Простір арттерапії: вектори зцілення у часи війни*: матеріали XXII міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–23 березня 2025 р). Київ. 2025. С. 36-39. URL: <https://surli.cc/qevcfd> (дата звернення: 08.04.2025).

14. Філатова Л., Радченя І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 6, № 35. С. 215-221. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_6/35-6_2021.pdf#page=215 (дата звернення: 08.04.2025).

15. Єрємін Л. Є., Журавльова Л. С., Волкова В. А. Ідеї арт-педагогічного супроводу в професійній підготовці майбутніх педагогів дошкільної освіти і соціальних працівників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. № 84. С. 68-71. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36810/Yeromina_68-71.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 08.04.2025).

16. Куцин Е. К. Формування арт-терапевтичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки: дис. ... д-ра філософії. Мукачєво. 2021. 315 с. URL: <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Куцин-Е.К.-Дисертація.pdf> (дата звернення: 08.04.2025).

17. Атаманчук Н. М., Яланська С. П. Використання артпрактик у роботі зі здобувачами вищої освіти. *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU 182 countries: research matters: collective monograph*. Riga: Baltija Publishing. 2021. № 1. Р. 34-51. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-032-2-3>.